

Õiguskantsler

Teie 30.04.2019 nr

Meie 10.05.2019 nr 14-2/190638/1902392

Lugupeetud avaldaja

Tänan Teid süütuse presumptsiooni põhimõtte ja väljendusvabaduse konflikti kohta esitatud küsimuste eest. Nagu järgnevalt selgitatud, on Teie viidatud konkreetsetele sündmustele võimalik anda erinevaid hinnanguid. Kui asi peaks jõudma kohtusse, teeb otsuse kohus.

Vastusel on nii õiguslik kui ka inimlik külg. Ka siis, kui juriidilises mõttes pole süütuse presumptsiooni põhimõtte vastu eksitud, võib inimesele olla tehtud ülekohut. Mingi piirini tuleb solvavaid sõnu ja ebameeldivat kriitikat paratamatult taluda, seda eriti avaliku elu tegelastel. Kõigil on aga kohustus säästa avaliku elu tegelaste lähedasi, iseäranis lapsi. Laiemalt võiks igauks püüda vältida ebaõiglaselt ja põhjendamatult kannatuste valmistamist. Ei saa eeldada, et asjatu halvustamine kedagi ei haava.

Ajakirjandusvabadus on vaba ja ausa ühiskonna tagatis. Eesti põhiseadus ei luba võtta ajakirjanikelt õigust avaldada avalikkusele õigustatud huvi pakkuvaid käsitlusi, sh kuriteokahtlusi avaliku elu tegelaste kohta. Sõnavabadust austavas ühiskonnas ei ole võimalik süütuse presumptsiooni ja väljendusvabaduse (sh ajakirjandusvabaduse) täpseid piire reeglitega paika panna, sest see looks aluse vaba ajakirjanduse allasurumiseks. Kaalukas roll peabki jääma ajakirjanduseetikale ja igaihe enda südametunnistusele. Vaid kohus saab konkreetsete asjaolude põhjal otsustada, kas süütuse presumptsiooni või inimese au ja väarikust on õigusvastaselt kahjustatud.

Paljud vaidlused selle üle, kas riigi esindajad on süütuse presumptsiooni rikkunud või kas riik on jätnud inimese ajakirjanduse ja teiste eraisikute eest kaitseta, jõuavad Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Euroopa Inimõiguste Kohtu otsused süütuse presumptsiooni ning ajakirjandus- ja väljendusvabaduse piiride asjus rajanevad konkreetsete asjaolude kaalumisel ja on seetõttu eripalgelised.

Süütuse eeldamise põhimõtte ei põrku üksnes ajakirjandusvabaduse põhimõttega. Kahjuks on inimeste avalik solvamine ja laimamine, ka süüdistamine tegudes, mis tõlevastavuse korral osutuksid kuriteona karistatavaks, muutunud sagedaseks, seda eriti sotsiaalmeedias. See murendab ühiskonda. Ühelt poolt kannatab inimliku suhtluse aluseeldus, et kaasinimene on hea; teiselt poolt ei pälvi põhjendatud süüdistused korruptsioonis, vägivallas jms enam sageli õiglast tähelepanu ega hukkamõistu.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Järgnevalt on esitatud mõned pidepunktid süütuse presumptsiooni praktilise toime mõistmiseks.

Põhiseaduse § 22 kohaselt ei tohi mitte kedagi käsitada kuriteos süüdiolavana enne, kui on jõustunud teda süüdi mõistev kohtuotsus. Samuti pole keegi kohustatud kriminaalmenetluses oma süütust tõendama. Üksikasjalikult saate selle kohta lugeda põhiseaduse kommenteeritud väljaandest (<https://www.pohiseadus.ee/index.php?sid=1&ptid=27&p=22>).¹

Sõna- ja väljendusvabaduse sätestab põhiseaduse § 45, ka selle sisu on avatud põhiseaduse kommentaarides (<https://www.pohiseadus.ee/index.php?sid=1&ptid=50&p=45>).²

Mõlemad viidatud teadustööd käsitlevad ka asjakohaseid Eesti Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid.

Süütuse eeldamise nõue seob otseselt politseinikke, prokuröre, kohtunikke ja teisi riigiametnikke. Ajakirjanikke nagu teisigi eraisikuid seob süütuse presumptsiooni nõue kaudselt: riik peab kehtestama reeglid, mis kaitseksid inimesi üksteise eest, s.t aitaksid vältida kriminaalasja materjalide kuritarvitamist ning annaksid võimaluse kaitsta end vajaduse korral eraõiguslike nõuetega (nõue laimavate väärtushinnangute levitamine lõpetada, kahju hüvitamine jne).

Euroopa Inimõiguste Kohus on leidnud, et ükski riigivõimu esindaja ei tohi enne süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist edastada veendumust, et inimene on kuriteos süüdi. Näiteks rikkus süütuse presumptsiooni prokurör, kes pärast õigeksmõistvat kohtuotsust avalikult teatas, et inimene on tegelikult siiski süüdi; samuti minister, kes väitis, et on piisavalt tõendeid inimese süüdimõistmiseks. Kahtluse väljendamine nagu ka süüdistuse sisust teavitamine on aga üldjuhul loetud lubatavaks. Sõnade ja väljenduste valik peab seejuures olema äärmiselt hoolikas. Igal inimesel on õigus õiglasele ja erapooletule kohtupidamisele, kedagi ei tohi enne õigusemõistmist avalikkuse ees juba süüdi mõista.

Põhiseaduse § 17 ütleb, et kellegi au ega head nime ei tohi teotada. Väljendusvabadust, sh sõna- ja ajakirjandusvabadust, tohib põhiseaduse §-s 45 loetletud alustel piirata, aga seda võib teha nõnda, et need vabadused ei kaota oma sisu. Euroopa Inimõiguste Kohus on leidnud, et ajakirjanikel pole keelatud avaldada kahtlusi sisaldavat lugu ebapiisavatele allikatele tuginedes, oluline on ajakirjaniku hoolikus ja heauskus. Ajakirjanikele absoluutse tõendamiskoormise asetamine piiraks ajakirjandusvabadust lubamatult. Keelatud on aga teadlik solvamine, teotamine ja inimväärkuse alandamine.

Võlaõigusseaduse alusel on õigus nõuda au ja hea nime teotamise lõpetamist, valeandmete ümberlükkamist või kahju hüvitamist.

Karistusseadustiku alusel on karistatav rahvusvaheliselt kaitstud isiku, avalikku korda kaitsva võimuesindaja või kohtu solvamine ja laimamine. Kuriteona on karistatav kohtueelse menetluse ja jälitusmenetluse andmete ebaseaduslik avaldamine isiku poolt, kellele need andmed said teatavaks seoses töö- või ametiülesannete täitmisega, juhul kui andmete avaldamisega on seatud ohtu võimaliku kuriteo asjaolude tuvastamine. Lisaks võib eeluurimiskohtunik prokuratuuri taotlusel trahvida kriminaalmenetluses osalevat isikut või ka menetlusvälist isikut, kes on

¹ Heili Sepp, Eerik Kergandberg. Põhiseaduse § 22 kommentaar. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiend. vlj. Tallinn: Juura, 2017

² Rait Maruste, Karmen Turk. Põhiseaduse § 45 kommentaar. - samas

rikkunud kohtueelse menetluse andmete avaldamise keeldu. Kohtueelse menetluse andmete avaldamine on lubatud üksnes prokuratuuri loal ja määratud ulatuses.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise